

**ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ
КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

М. Б. Петренко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка (м. Суми, Україна)*

**THE MAIN STAGES OF CONCERTMASTER
INTERPRETATION SKILLS FORMATION AMONG FUTURE
MUSIC ART TEACHERS**

M. B. Petrenko

*Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy-city, Ukraine)*

У статті окреслюються основні етапи формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва. Детально розглядається спонукально-аналітичний етап експериментальної методики, спрямований на формування умотивованого ставлення студентів до набуття досліджуваних умінь, мистецько-професійного тезаурусу, здатностей майбутніх учителів музичного мистецтва до осмислення й освоєння художньо-образного змісту вокально-інструментальних творів.

Пропонується використання таких методів: серед загально дидактичних методів — бесіди, розповіді, обговорення, лекції, лекції-бесіди, лекції-діалогу; серед методів проблемного навчання — проблемної лекції, проблемного викладення матеріалу, методу професійно-проблемного рефлексування, методу «обіленого тексту»; прийому зіставлення критичних відгуків, виконавських інтерпретацій, теоретичних підходів; серед методів мистецького навчання — методів демонстрації художніх творів, оволодіння алгоритмом виконавського

аналізу вокально-інструментальних творів, створення «виконавської партитури», вербалізації змісту художніх творів, наведення. Доводиться ефективність застосування запропонованого педагогічного інструментарію.

Ключові слова: концертмейстерські інтерпретаційні вміння, методика, етапи, методи, майбутні вчителі музичного мистецтва.

Вступ. Звернення до проблеми формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва зумовлене практичними потребами музичного навчання й виховання школярів; необхідністю розвитку концертмейстерських умінь, що мають не лише технологічну, а й художньо-змістовну спрямованість. Розуміння інтерпретаційних умінь як здатності на належному рівні виконувати розумові(осмислення й освоєння художньо-змістовної сутності музичного ансамблевого твору для дітей), психомоторні (матеріально-звукове втілення власної виконавської концепції) та узгоджувальні дії (вербальне повідомлення, музично-виконавський показ); визначення вагомості означених умінь, зумовлює необхідність їх цілеспрямованого розвитку у процесі музично-педагогічної освіти.

Дослідженню різних аспектів фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва присвячені праці Л. Арчажникової, Н. Гузій, Н. Гуральник, О. Єременко, А. Козир, В. Крицького О. Ляшенко, С. Науменко, В. Орлова, Г. Падалки, Г. Побережної, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін. Водночас, питання концертмейстерської підготовки студентів розкривається досить поверхово, має епізодично-фрагментарний характер. Так, дослідники окреслюють шляхи розвитку розподіленої уваги майбутніх учителів музики у процесі концертмейстерської підготовки (Л. Годик, В. Пустовіт), здійснюють аналіз спільної музично-виконавської діяльності (Е. Економова, О. Кубанцева, М. Моїсєєва), обґрунтовують педагогічні умови концертмейстерської підготовки студентів (Г. Бошук, Ю. Мірлас, Г. Сибірякова), розробляють методику читання з аркуша (А. Григор'єв, Т. Захарченко, І. Крюкова, М. Савельєва) та добору акомпанементу до мелодії шкільної пісні (Л. Михайлова, І. Одинокова). Проте, проблема формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва залишається осторонь.

Окреслення основних етапів формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва,

детальний розгляд спонукально-аналітичного етапу експериментальної методики становить мету статті.

Виклад основного матеріалу. Розробка експериментальної методики формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва базувалася на врахуванні структури досліджуваних умінь (мотиваційно-когнітивний, комунікативно-регулюючий, виконавсько-результативний, контроль-оцінювальний блоки) та механізмів їх становлення.

Виходячи з зазначеного, було виділено три взаємозалежні етапи формування досліджуваного феномену: спонукально-аналітичний; операційно-діяльнісний; творчо-самостійний. Визначені етапи характеризувалися певною метою та завданнями, відрізнялися особливостями змісту, відповідними принципами, методами та формами організації навчально-пізнавальної діяльності. Кожен з етапів, будучи спрямованим на розвиток блоків досліджуваних умінь, виступав логічним продовженням попереднього.

Перший етап – спонукально-аналітичний, був спрямований на формування мотиваційно-когнітивного блоку досліджуваних умінь. Його головна мета полягала в формуванні позитивного мотиваційного ставлення студентів до набуття досліджуваних умінь, у формуванні необхідних знань щодо становлення концертмейстерських інтерпретаційних умінь, у розвитку здатностей майбутніх учителів музичного мистецтва до осмислення й освоєння художньо-образного змісту вокально-інструментальних творів.

З метою формування позитивного мотиваційного ставлення до набуття досліджуваних умінь, студенти експериментальних груп були залучені до індивідуальної й групової науково-дослідної роботи. Уся методична робота в цьому напрямку була спрямована на стимулювання інтересу студентів до професії вчителя музики, досягнення розуміння студентами сутності інтерпретаційних умінь у процесі концертмейстерської підготовки, на усвідомлення ними практично-професійної необхідності набуття досліджуваних умінь.

Зокрема, студенти залучались до участі в нетрадиційних видах навчальної діяльності, які пробуджували творчу активність студентів, підсилювали інтерес до майбутньої професійної діяльності. Так, на заняттях навчально-методичного курсу «Хор шкільної пісні» була проведена навчальна дискусія у формі аукціону ідей», спрямована на генерацію продуктивних ідей, ініціаторами яких були учасники експерименту. У ході

навчальної дискусії студентам було запропоновано висловити вагомі аргументи стосовно важливості й соціальної значущості професії вчителя музичного мистецтва.

Подальша навчальна робота також була спрямована на підсилення інтересу до майбутньої професії й передбачала застосування методу активного спостереження за професійною діяльністю вчителів музичного мистецтва під час проходження студентами III курсу безвідривної педагогічної практики у школах міста. Студенти долучались до відвідування уроків музичного мистецтва, що проводилися високопрофесійними, досвідченими фахівцями. Запропонований метод мав на меті допомогти студентам відчувати специфіку майбутньої професії, зацікавити їх конкретними питаннями методики проведення уроку та педагогічної діяльності в цілому і забезпечував наближення концертмейстерської підготовки студентів до умов майбутньої професійної діяльності як одну із педагогічних умов формування досліджуваних умінь.

Актуальним також було застосування (під час індивідуальних і групових занять) традиційних словесних методів навчання — профорієнтаційних бесід, розповіді, обговорення, під час яких підкреслювалась значущість обраної професії, її творчий характер та, у зв'язку з цим, — необхідність постійного професійного вдосконалення.

З метою оволодіння студентами необхідними теоретичними знаннями щодо досліджуваного феномену, за рахунок чого можливе досягнення розуміння сутності інтерпретаційних умінь у процесі концертмейстерської підготовки, усвідомлення практично-професійної необхідності їх набуття, практичне оволодіння деякими з досліджуваних умінь, в навчально-виховний процес експериментальної групи на IV курсі (8 семестр) було впроваджено авторський спецкурс «Основи розвитку інтерпретаційних умінь студентів у процесі концертмейстерської підготовки».

Розроблення змістового плану занять спецкурсу ґрунтувалось на науково-експериментальних дослідженнях та власних узагальненнях, що дало змогу в ході лекцій ознайомити студентів експериментальних груп із методологічним підґрунтям процесу інтерпретації; особливостями інтерпретаційного процесу в галузі сольного та ансамблевого музичного виконавства; специфікою інтерпретаційної концертмейстерської діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва та сутністю умінь, що її забезпечують; шляхами набуття досліджуваних умінь.

Для формування необхідної бази знань студентів у ході лекційних занять спецкурсу дієвим засобом, на наш погляд, було застосування різновидів словесних методів і прийомів – лекції, лекції-бесіди, лекції-діалогу, проблемної лекції, прийому використання жарту.

У ході означених занять зазвичай використовувалось поєднання вказаних різновидів словесних методів. Так, метод лекції, що мав характер інформування (матеріал для засвоєння подавався у готовому вигляді у формі академічного викладу), поєднувався з лекцією-бесідою, лекцією-діалогом, де теоретичний матеріал подавався в довільнішій формі, з відтінком особистісних вражень, у діалоговій формі. Поєднання означених методів на одному занятті активізувало розумову діяльність студентів, дозволяло отримати зворотну реакцію, переконатись в дієвості педагогічних впливів.

Актуальним також було застосування проблемної лекції, у ході якої досягалась інтелектуальна пошукова активність студентів – були присутні процеси оперування знаннями. Так, конструювання проблемної лекції потребувало виокремлення таких її основних компонентів: вступ і постановка проблеми; проблемний виклад фактичного матеріалу; колективне формулювання висновків [1, с. 151].

Метод проблемної лекції було застосовано при вивченні в експериментальній групі теми «Зміст і структура інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музики у процесі концертмейстерської підготовки», адже, на нашу думку, особливо важливою є самостійна пошукова діяльність майбутніх учителів музики щодо систематизації умінь, які забезпечують інтерпретаційну концертмейстерську діяльність (ІКД) на уроках музики. На початку заняття для пробудження пізнавального інтересу студентам ставились запитання: «Чи важливо, на Ваш погляд, вчителю музики володіти ІКД?», «Який сенс, з точки зору практично-професійної необхідності, у здійсненні ІКД?», «Які вміння, що забезпечують успішне здійснення ІКД, на Ваш погляд, найбільш значущі для професійної діяльності вчителя музики?». Далі пропонувався проблемний виклад навчального матеріалу без висновків, оцінок та узагальнень. У процесі узагальнення теми ми спонукали студентів до колективного підсумку щодо класифікації досліджуваних умінь. У кінці заняття студентам надавався список літератури з теми заняття. Запропонований метод сприяв усвідомленню студентами сутності інтерпретаційних умінь у процесі

концертмейстерської підготовки; усвідомленню практично-професійної необхідності їх набуття.

Слід зазначити, що вирішення проблеми усвідомлення студентами практично-професійної значущості знань і умінь, що набуваються, відбувалось не тільки під час групових занять. На індивідуальних заняттях з концертмейстерського класу, основного музичного інструменту, читання хорових партитур, практикуму шкільного пісенного репертуару нами створювались проблемні ситуації, що характеризувались інтелектуальним утрудненням майбутніх вчителів музики в самостійному опануванні вокально-інструментальних творів шкільного репертуару. Так, використовуючи метод «обіленого тексту» [2], студентам пропонувалось створити власні оригінальні виконавські інтерпретаційні версії нескладних творів означеної категорії (наприклад, «Зоре моя вечірня» Я. Степового, «Прийди, прийди, сонечко», «Іди, іди, дощику» Л. Ревуцького та ін.), які подавались без виконавських вказівок, аплікатурних позначок; не вказувались автор, назва, жанр твору. Як показала практика, більшість студентів мали труднощі як в осягненні художньо-образного змісту музичних зразків, так і в моделюванні доцільних засобів їх виконавського втілення. Створені проблемні ситуації актуалізували пізнавальну потребу студентів в активному опануванні досліджуваних умінь, допомагали усвідомити їх практично-професійну значущість.

З метою оволодіння студентами діями осмислення і освоєння художньо-змістовної сутності вокально-інструментальних творів, необхідним було опанування відповідними способами цих дій, які передбачають певну послідовність операцій. Основним способом вказаних дій у нашому дослідженні визначено педагогічно спрямований виконавський аналіз вокально-інструментальних творів для дітей. З метою формування здатності студентів здійснювати вказаний різновид аналізу застосовувались різні методи.

Так, особливо важливого значення перед здійсненням аналітичних дій по осмисленню художньої образності набувала демонстрація музичних творів, що відбувалась за допомогою ознайомлювальних методів: демонстрації художніх творів у виконанні самого педагога або за допомогою фонозапису, відеофільмів, мультимедійних програм з виконанням визначних майстрів музичного мистецтва. Головне *призначення цих методів* – отримання студентами уявлення про цілісний образ

мистецького твору, у наданні педагогом зразка досконалого, естетично довершеного втілення авторського композиторського задуму.

Надалі, за допомогою методу оволодіння алгоритмом виконавського аналізу вокально-інструментальних творів студенти на практичних заняттях спецкурсу, під час індивідуальних занять опановували поопераційний алгоритм педагогічно спрямованого виконавського аналізу вокально-інструментальних творів для дітей. Запропонований поопераційний алгоритм був представлений у вигляді завдань, які мали такий зміст: надайте емоційно-змістовну характеристику вокально-інструментального твору; проаналізуйте багаторівневі контекстуальні зв'язки вокально-інструментального твору (стильові, жанрові, соціально-історичні, історико-культурні та ін.); проаналізуйте авторський текст вокально-інструментального твору (розпізнавання та диференціювання його координат, розкриття їх семантичної заданості); проаналізуйте взаємовідносини літературного та музичного текстів; визначте композиційно-драматургічну програму вокально-інструментального твору; охарактеризуйте роль інструментальних фрагментів, що містяться в ансамблевому творі: вступів (прелюдій), інтерлюдій, закінчень (постлюдій); спроектуйте способи та прийоми виконавсько-ансамблевого втілення в аспекті вирішення майбутніх педагогічних завдань.

Отже, виконання наведених завдань сприяло розумінню (як результату осмислення і освоєння) художнього змісту вокально-інструментальних творів [3].

Методом, що сприяв формуванню здатності студентів здійснювати педагогічно спрямований виконавський аналіз творів пісенного жанру для шкільної дитячої аудиторії, був метод створення «виконавської партитури» пісні. Студентам пропонувалось у формі графічного зображення виконати такі завдання: визначте загальний характер та настрій пісні; позначте засоби музичної виразності (темпу; агогіку; артикуляцію; динамічний план твору — динамічні нюанси, динамічний розвиток; фразування); визначте композиційно-драматургічну програму пісні (функціональні характеристики куплетів як розділів музичної композиції — експозиційні, розвивальні, завершальні; види функціональної взаємодії між куплетами — контраст, зіставлення, зв'язний розвиток; структурна роль приспіву (може мати два значення — що розділяє, що об'єднує); позначте динаміку емоційного розвитку образу, його кульмінаційні точки (знайдіть визначення, які відповідають емоціям, що їх викликала музика, користуючись «словником

естетичних емоцій» (за В. Ражніковим); встановить їх послідовність у відповідності з динамікою музичного образу) [4].

Отже, запропонований метод допомагав майбутнім учителям музики створити уявлення про зміст досліджуваних творів, відчувати задум авторів, логічно обґрунтовувати емоційну трактовку у подальшому створенні ідеальної виконавської концепції.

Таким чином, представлені вище методи, що сприяли поглибленому осмисленню й осягненню вокально-інструментальних зразків, актуалізувались як у вигляді письмових анотацій, так і у формі графічних зображень. Але не менш важливою для формування уміння студентів здійснювати педагогічно спрямований виконавський аналіз вокально-інструментальних творів була здатність надавати словесні характеристики образного смислу музики. Так, дієвого значення у контексті вирішення окресленої проблеми набув метод вербалізації змісту художніх творів. У процесі реалізації даного методу (під час індивідуальних і групових занять) студенти повинні були добирати і вживати слова, словосполучення, синтаксичні конструкції, що найбільш точно передають змістово-емоційне наповнення музичного образу. Було корисним використання існуючих якісних анотацій до вокально-інструментальних творів, які студент порівнював із власним текстом. Зазвичай, майбутнім учителям музики пропонувалися твори, що були опрацьовані методами оволодіння алгоритмом детального аналізу музичних творів та створення «виконавської партитури» пісні.

Головне призначення методу вербалізації змісту художніх творів полягало в тому, щоб повніше відчувати емоційну характерність музичного образу, активізувати мислення та мистецьку увагу, конкретизувати уяву, «стимулювати багаторазове сприймання образу, повніше усвідомити зміст твору і в цілому, і в деталях» [5, с. 182].

Вагомого значення у розвитку здатності розуміння художнього змісту вокально-інструментальних творів надавалося порівняльним операціям. Як зазначають вчені, «поза порівнянням, зіставленням, співвіднесенням було б надто утрудненим виявлення естетичної значимості музичних образів» [6, с. 11]. І дійсно, це необхідна грань виявлення специфічних рис музичного образу, його багатства; запорука уникнення однобічності, спрощеності трактування полісемії художньо-музичного цілого. У контексті сказаного актуальним було застосування методу зіставлення критичних відгуків, виконавських інтерпретацій, теоретичних підходів. У процесі реалізації

даного методу (під час індивідуальних і групових занять) студенти повинні були здійснювати такі порівняльні операції: зіставлення різних критичних відгуків на один і той же твір; зіставлення різних виконавських трактовок одного й того ж твору; зіставлення власних вражень від повторних прослуховувань одного й того ж твору.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Отже, у статті окреслено основні етапи формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва. Детально розглянуто спонукально-аналітичний етап експериментальної методики. Можна зробити висновок, що використання зазначеного педагогічного інструментарію сприятиме умотивованості набуття студентами досліджуваних умінь, опануванню ними мистецько-професійних знань, оволодінню вмінням здійснювати педагогічно спрямований виконавський аналіз вокально-інструментальних творів. Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у вивченні взаємозалежностей педагогічного керування і самоорганізації інтерпретаційної концертмейстерської діяльності студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевнюк О. Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика : монографія. — К. : НПУ, 2003. — 232 с.
2. Проворова Є. М. Методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Проворова Євгенія Михайлівна. — К., 2008. — 248 с.
3. Крицький В. М. Формування уміння художньої інтерпретації у студентів музичних факультетів педагогічних закладів вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Крицький Володимир Миколайович. — К., 1999. — 180 с.
4. Ражников В. Г. Диалоги о музыкальной педагогике / Владимир Григорьевич Ражников. — М. : Музыка, 1989. — 139 [1] с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. — К. : Освіта України, 2008. — 274 с.
6. Падалка Г. М. Музична педагогіка : курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти / Галина Микитівна Падалка. — Херсон : ХДПІ, 1995. — 104 с.

М. Б. Петренко. Основные этапы формирования концертмейстерских интерпретационных умений будущих учителей музыкального искусства

В статье определяются основные этапы формирования концертмейстерских интерпретационных умений будущих учителей музыкального искусства. Детально рассматривается побуждающе-аналитический этап экспериментальной методики, направленный на формирование мотивированного отношения студентов к освоению исследуемых умений, профессиональных знаний, способности будущих учителей музыкального искусства к осмыслению и освоению художественно-образного содержания вокально-инструментальных произведений.

Предлагается использование общедидактических методов: беседы, рассказа, обсуждения, лекции, лекции-беседы, лекции-диалога; методов проблемного обучения: проблемной лекции, проблемного изложения материала, метода профессионально-проблемного рефлексирования, метода «очищенного текста»; приёма сопоставления критических отзывов, исполнительских интерпретаций, теоретических подходов; специальных методов обучения музыкальному искусству: методов демонстрации художественных произведений, овладения алгоритмом исполнительского анализа вокально-инструментальных произведений, создания «исполнительской партитуры», вербализации содержания художественных произведений, наведения. Доказывается эффективность применения предлагаемого педагогического инструментария.

Ключевые слова: концертмейстерские интерпретационные умения, методика, этапы, методы, будущие учителя музыкального искусства.

Petrenko M. B. The main stages of concertmaster interpretation skills formation among future music art teachers

The article outlines the main stages of formation of concertmaster interpretation skills of future music art teachers. The incentive-analytical stage of an experimental methodology, aimed at forming motivated attitude of students to the acquisition of the investigated skills, artistic and professional thesaurus, abilities of future music art teachers to understand and develop artistic-imaginative content of vocal and instrumental works is considered.

It's offered to use the following methods: among general didactic methods — interactions, debates, discussions, lectures, lectures-interactions, lectures-discussions; among the methods of problematic teaching — problematic lectures, problematic material recounting, the method of professional problematic reflection, the method of the 'refined text', the critical references comparison techniques, the rendering interpretations, theoretical approaches; among the methods of artistic teaching — the method of artistic works demonstration, mastering the algorithm of vocal score

performing analysis, score playing, verbalization of the artistic work essence. The effectiveness of the offered teacher training techniques is motivated in the article.

Key words: accompanist's interpretation skills, methodology, stages, methods, future Music art teachers.

REFERENCES

1. Shevnyuk O. L. Kul'turolohichna osvita maybutn'oho vchytelya: teoriya i praktyka [Cultural education future teachers: Theory and Practice] : monohrafiya. — K. : NPU, 2003. — 232 s.
2. Provorova Ye. M. Metodychni zasady formuvannya komunikatyvnoyi kompetentnosti maybutn'oho vchytelya muzyky [Methodical bases of communicative competence of future music teacher] : dys. ... kand.. ped. nauk : [spets.] 13.00.02 «Teoriya ta metodyka muzychnoho navchannya» / Provorova Yevheniya Mykhaylivna. — K., 2008. — 248 s.
3. Kryts'ky V. M. Formuvannya uminnya khudozhn'oyi interpretatsiyi u studentiv muzychnykh fakul'tetiv pedahohichnykh zakladiv vyshchoyi osvity [Formation of artistic interpretation skills in students of musical faculties of pedagogical higher education] : dys. ... kand.. ped. nauk : [spets.] 13.00.01 «Teoriya ta istoriya pedahohiky» / Kryts'ky Volodymyr Mykolayovych. — K., 1999. — 180 s.
4. Razhnikov V. G. Dialogi o muzykal'noj pedagogike [Dialogues about the musical pedagogy] / Vladimir Grigor'evich Razhnikov. — M. : Muzyka, 1989. — 139 [1] s.
5. Padalka H. M. Pedahohika mystetstva [Pedagogy of art] : (Teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin) / Halyna Mykytivna Padalka. — K. : Osvita Ukrayiny, 2008. — 274 s.
6. Padalka H. M. Muzychna pedahohika [Music pedagogics] : kurs lektsiy z aktual'nykh problem vykladannya muzychnykh dystsyplin v systemi pedahohichnoyi osvity / Halyna Mykytivna Padalka. — Kherson : KhDPI, 1995. — 104 s.